

BORIVOJ ČOVIĆ

(Sarajevo 24.10.1927. - Bihać 11.6.1995.)

U beskrajnom nizu žrtava rata u Bosni i Hercegovini umro je u Bihaću 11. lipnja o.g. akademik Borivoj Čović. Odavno slabog i krhkog zdravlja podlegao je općoj oskudici u opkoljenom i sustavno uništavanom Bihaću, posljednjih dana najvjerojatnije zbog pomanjkanja lijekova i nemogućnosti da dobije adekvatnu bolničku njegu.

Uz stručno-istraživački i obiman znanstveni doprinos, kojim je zadužio cijeli Balkan i Jadran, zadužio je među mnogim arheološkim ustanovama i Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta. Odsjek mu naime duguje posebnu zahvalnost kao predavaču prapovijesne arheologije, jer je nakon nagle i neočekivane smrti našeg ordinarija Stojana Dimitrijevića održao niz predavanja u šk.god. 1981/82. kako bi ublažio nagli prekid nastave iz starijih prapovijesnih razdoblja. Nadalje, Borivoj Čović se uvijek odazivao na pozive s našega Fakulteta i znatno doprinio vođenjem njihovog znanstvenog rada napredovanju nekih od naših mlađih stručnjaka. Supotpisani autor ovog spomen-teksta svoje znanstveno oblikovanje i napredovanje duguje u znatnoj mjeri upravo mentorstvu Borivoja Čovića u magistarskom i doktorskom radu. Dakako, i svi ostali prapovjesničari našeg Odsjeka i Zavoda, kao i studenti arheologije, zahvaljuju za mnoga saznanja i inspiracije opsegom i značenjem vrlo bogatom Čovićevom djelu.

U tom smislu, u smislu hommagea znanstveniku i njegovu djelu, evociramo ovdje u najkraćim crtama Čovićev rad i znanstvene rezultate.

Nakon završenog studija arheologije u Beogradu 1954. g., Čović se vratio u rodno Sarajevo i preuzeo mjesto kustosa na prehistorijskom odjelu Zemaljskog muzeja. Od 1957. g. vodi taj odjel i počinje niz svojih značajnih arheoloških iskopavanja. Ujedno revidira prehistorijsku zbirku objavljujući cijeli niz studija o zatečenim ili novootkrivenim nalazima. Uskoro izlazi u stručnu javnost vrlo značajnim djelom, napravljenim s A. Bencem, revizijom cjelokupnih glasinčkih nalaza i podataka o starim istraživanjima (katalozi Glasinac I i II, Sarajevo 1956. i 1957.). Nakon obranjenog doktorata 1965. g. s temom "Stratigrafija i hronologija praistorijskih gradina u Bosni" preuzima 1967. g. ravnateljsko mjesto čitavog Zemaljskog muzeja i ostaje na tom zadatku do 1973. 1974. izabran je za profesora arheologije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, gdje djeluje u daljnjim godinama. Dugi je niz godina glavni urednik arheološkog Glasnika Zemaljskog muzeja te 1971. u Sarajevu pokrenute i obnovljene edicije

Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegovina. 1988. izabran je za redovitog člana ANUBiH, dugogodišnji je član Njemačkog arheološkog instituta u Berlinu, a 1989. nasljeđuje A. Benca na mjestu ravnatelja akademijinog Centra za balkanološka ispitivanja u Sarajevu. Tu ostaje do izbijanja rata 1992. kada odlazi u Bihać u kojem će s ostalim stanovnicima grada proživjeti dramu o kojoj mi zapravo gotovo ništa još ni neznamo.

Stručni i znanstveni rad B. Čovića neobično je opsežan, pa ga zbog preglednosti prikazujemo prema arheološkim razdobljima.

Svoja prva istraživanja proveo je u Gornjoj Tuzli, u naselju s dojmljivom vertikalnom stratigrafijom (5,5 m) koje je vremenski ispunilo čitav neolitik i eneolitik. Impresivni redosljed kultura (Starčevo, Vinča, Salcuta, Baden) kao da je već u najranijim danima zadovoljio svu njegovu znanstvenu znatiželju za ovim razdobljima pa im se nije više izravno bavio.

Ovom prilikom valja s istog lokaliteta istaknuti i objavljivanje prvih datuma analizom radioaktivnog ugljika (1960.) izmjerenih u Groningenu. Premda se Čović, shodno tada ustaljenoj arheološkoj kronologiji, nije s njima slagao ("čini se da će ipak biti u pitanju nesavršenost ovog metoda"), ipak ih je objavio. Takav otvoreni pristup mnogim novim metodama (arheometalurgija, osteologija itd.) obogatit će njegov arheološki rad.

Kao da je problem pojave kovine na jugoistoku Europe, vezan uz slojeve Gornje i Donje Tuzle, definitivno usmjerio Čovića metalodobnim kulturama završne faze eneolitika, prije svega brončanog i željeznog doba.

Vučedolskoj je kulturi, na prostoru Bosne i Hercegovine, posvetio prilično mnogo vremena, kako u njezinu prodoru iz matične regije, Slavonije, tako i u njezinu preoblikovanju u lokalne facijese ranoga brončanog doba na širem području istočne jadranske obale. Opisom metalurške djelatnosti vučedolske kulture u Bosni (gradine Zecovi, Debelo Brdo, Alihodže), te kasnije na hercegovačkom prostoru (Velikoj Gradini u Varvari) pružio je obilje dokaza razlozima vučedolskoga prodora, ne samo u ove brdsko-planinske krajeve, već je time utvrdio načelo za naseljavanje Vučedolaca na gotovo sva ležišta bakra središnje Europe.

Rudarstvo i metalurgija, kako je spravom zaključivao, osobito intenziviraju naseljavanje Bosne i Hercegovine, pa

je zbog kompleksnosti tih proučavanja posegnuo za interdisciplinarnim pristupom, oslonjenim ne samo humanističke već i tehničke znanosti.

Među brojnim terenskim istraživanjima od kojih su neki otvorili posve nove vidike i povelili znanstvena razmišljanja u dotada nepoznatim smjerovima, ističemo revizijsko iskopavanje Glasinca 1957. Nalazište kojemu se najdulje sustavno posvećivao (od 1959-1983.) veliko je višeslojno naselje na Podu kod Bugojna. Tu je osim pouzdane kronologije, utemeljene na izvrsno istraženim i dokumentiranim slojevima, mogao dobro definirati kao novi znanstveni pojam srednjobosansku grupu, ali i karakteristične principe rane protourbane organizacije života na utvrđenim naseljima u BiH. Otkriće dobro sačuvanog svetišta na Podu te prepoznavanje mediteranskog svetišta u Gorici kod Posušja odveli su B. Čovića u domenu proučavanja prapovijesne umjetnosti i religije. Uz Pod mogla bi se istaknuti i zaštitna istraživanja odavno poznate gradine Varvara. Detaljno objavljeni nalazi predstavljaju najpotpuniji dosadašnji korpus keramičkih tipova koji pokazuju razvoj brončanog doba u južnom dijelu BiH. Uz ovo, treba dodati i veća istraživanja na zapadno-hercegovačkim gradinama s kojima je postavio temelje znanja o brončanodobnom razvoju tog kraja.

Sva je svoja istraživanja objavio, a nekim se temama vraćao više puta, stalno ih razmatrajući i produbljujući. U velikoj sintezi, pokrenutoj u Sarajevu u redakciji A. Benca, napisao je ogroman broj stranica i sažeo svoja dugogodišnja istraživanja i znanstvene zaključke. U Praistoriji

jugoslavenskih zemalja IV, svesku posvećenom brončanom dobu, obradio je i široke regije u Hrvatskoj, posebno one na istočnoj jadranskoj obali. Posljednja njegova knjiga, zasada i teško dostupna, rezimira četvrtstoljetna istraživanja na Podu (Sarajevo 1991.).

Među znanstvenopopularnim tekstovima, kojima se rado navraćao, treba posebno istaknuti nadahnuto napisanu knjigu o prapovijesti BiH "Od Butmira do Ilira" (1976.) u kojima je ocrtao mnoge teme kojima se kasnije podrobno bavio: umjetnost brončanog i željeznog doba u BiH, duhovnu kulturu, prapovijesnu metalurgiju i etnogenezu Ilira. Treba podsjetiti da je ugledni izdavač B. Kandler-Pálsson u internacionalnoj publikaciji o etnogenezi europskih naroda izabrao među vodećim europskim znanstvenicima upravo B. Čovića da sintetizira etnogenezu Ilira (1986.).

Ogroman je broj Čovićeve objavljenih većih ili manjih radova; uvid u one koji su bili korišteni za izradu sinteze o prapovijesti BiH i priličnog dijela Hrvatske, možemo dobiti pregledavajući bibliografiju radova u PJZ IV i V. 28 radova na broju u svesku IV i 35 u svesku V. Čest gost na poziv s predavanjima bio je i na međunarodnim arheološkim skupovima na najvišoj razini. Tamo je stekao i ugled i poštovanje svojih kolega.

O Čovićevo znanstvenom doprinosu arheološkoj znanosti u BiH i Hrvatskoj bit će sasvim sigurno još puno kompetentnih analiza i tekstova. Ovaj ovdje, ograničen prostorom i vremenom, morao je propustiti ili samo spomenuti niz činjenica važnih inače za Čovićevo životno djelo.

U Zagrebu, 29.6.1995.

Aleksandar Durman - Nives Majnarić-Pandžić